

Politiikka 39:3, 1997

Sara Heinämaa, Martina Reuter ja Kirsi Saarikangas (toim.): *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Gaudeamus, Helsinki 1997. 270 sivua.

Minulla oli mökillä mukana kaksi kirjaa: Kate Atkinsonin *Museon kulisseissa* ja helsinkiläisten naisfilosofien *Ruumiin kuvia*. Menestystä saavuttaneella brittiromaanilla ja suomalaisella antologialla feministisestä ruumisfilosofiasta olikin jotain jännittävää yhteistä. Kate Atkinsonin kirjasta on sanottu, että se on poikkeuksellisen intohimoisesti kirjoitettu, ja romaanin tytär-näkökulmaa on kiitetty. *Ruumiin kuvia* on tiedekirjaksi sekin hyvin intohimoinen. Kaikilla teksteillä on selvästikin innostunut ja tiedonhaluinen kirjoittaja. Kun lisäksi tekstien kysymyksenasettelu on poikkeuksetta onnistuttu rajaamaan kyllin kapeaksi, kirjaa on ilo lukea.

Ruumiin kuvia edustaa tietyllä tapaa myös tieteen toistaiseksi kovin näkymätöntä tytär-näkökulmaa. Se on toisen tai kolmannen aallon naistutkimusta, jossa voidaan jo sofistikoituneesti kyseenalaistaa naistutkimuksen pyhiä kivijalkoja kuten sukupuoli, seksuaalisuus – tai nainen. *Ruumiin kuvissa* tämä perustusten katsastus tehdään fenomenologisten ja psykoanalyttisten ideoiden valossa, erityisesti näiden ristivalossa.

Atkinsonin kirjassa on kohtaus, jossa tytär myöhästyy partion kesäretkeltä, koska hänen äitipuolensa ryhtyy paistamaan eväspannukakkuja liian myöhään. Kirjan isät ovat vielä surkeampia eväänlaittajia. *Ruumiin kuvissa* kirjoittajat eivät odottele eväspakettejaan, vaan koluavat itse kaappeja löytääkseen jotain, mikä auttaisi selvittämään naistutkimuksen peruskäsitteitä ja tutkimaan sen teoreettisia ja filosofisia lähtökohtia, erityisesti sukupuolieron ja ruumiillisuuden suhteita, kuten antologian tehtävä johdannossa muotoillaan. Eväitä etsitään erittäinkin Luce Irigaraylta, Maurice Merleau-Pontylta ja Simone de Beauvoirilta ja jonkin verran vähemmän Michel Foucaultlta, Julia Kristevalta, Judith Butlerilta, Susan Bordonilta ja Mary Dalylta.

Kirja koostuu kolmesta osastosta: Nainen, Ruumis, Subjekti. Nainen-osassa luetaan yhtä artikkelia lukuunottamatta Luce Irigarayta. Vigdis Songe-Møller ruotii Irigarayn käyttämiä rakkauden ja ihmetyksen käsitteitä. Nämä ja muut mielenliikutukset ovat Irigarayn etiikassa JA tieto-opissa keskeisiä, ja ne tulee ymmärtää subjektin sukupuolittuneisuuden yhteydessä. Ihmetys palautuu sukupuolten väliseen suhteeseen, ja silloin myös tieto. Tunnetusti siinä tietämisen halun tilassa, jossa toistaiseksi asumme, ei vielä ole feminiinistä subjekti-asemaa. Songe-Møller kritisoi Irigarayta siitä, että tämä hyväksyy Platonin suulla kirjoitetut Diotiman rakkauspuheet eikä huomaa, että Diotiman Eros haluaa samaa eikä erilaista. Descartesin ihmetys-käsitettä Songe-Møller sen sijaan pitää Irigarayn luennassa hedelmällisenä, sillä se vertautuu haluun, joka taas johdattaa meidät sukupuolieron pariin.

Sara Heinämaa jatkaa Songe-Møllerin teemaa penkomalla Irigarayn projektin fenomenologisia juuria ja sävyjä Husserlilta, Heideggerilta, Merleau-Pontylta ja Beauvoirilta. Heideggerin tavoin Irigaray uskoo, että metafyyminen ajattelumme perustuu unohtuvalle: se on unohtanut olemisen merkitystä koskevan kysymyksen. Tähän Irigaray lisää, että ajattelumme perustuu myös sukupuolieron merkitystä koskevalle unohtuvalle. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin läpi Irigarayta lukiin voi ymmärtää Irigarayn puheet limakalvoista, istukoista ja toisiaan syleilevistä huulista; kyse on eletyn ruumiin hahmosta eikä biotieteestä. Husserlilaisten sävyjen kautta pääsee kysymään: mistä viisauden rakastamisessa on Irigarayn filosofisessa projektissa – ja muutenkin – kyse? Heinämaan tulkinnan mukaan ainakin omista ennakkokäsityksistä luopumisesta, jotta tilaa toiselle ja toisenlaiselle raivautuisi.

Eva Maria Korsisaari tarkastelee Irigarayn naiskirjoitusteemoja valottamalla niitä ristiin Helene Cixous-in ja Clarice Lispectorin kokeellisten kirjoitusten kanssa. On kyse siitä, mitä ovat naisten kirjoitus ja nautinto, ruumiin kirjoitus ja puhe. Onko naisilla likeisempi kosketus esiverbaaliseen? Elisa Heinämäki tarkastaa Irigarayn naisen esittämisen metaforia, erityisesti tanssia. Hän käy perusteellisesti läpi kuulun ja paljon käytetyn Irigarayn luennan Freudin kuvaamasta fort/da-leikistä – missä Irigaray suorastaan murhaavasti osoittaa, kuinka tyttären representoituminen on kulttuurissamme tukahdutettu. Heinämäki pohtii myös, miten representoitumisen voisi avata: palatako äidin ruumiiseen vai hyväksyä riippuvuus toisaalla teoretisoivista isistä ja pojista, vai olisiko jokin kolmas tie.

Nainen-osaston viimeinen teksti yhdyttää Julia Kristevan ja Mary Kellyn synnytyksen jälkeiset dokumentit. Kirsi Saarikangas tarkastelee äidin tilaa ja halua ja äidillistä narsismia Kellyn kuvissa, teksteissä ja muissa jäljissä. Äidin ja lapsen suhde vertautuu minän ja toisen suhteeseen ylipäätään, ihmetykseen suhteessa toiseen, myös: filosofiaan ja radikaaliin tietämiseen.

Kirjan toisessa osastossa, Ruumiissa, tutkitaan Maurice Merleau-Pontyn ja Michel Foucaultin ruumis-eväitä. Malla Rautaparta esittelee Merleau-Pontyn ruumiskäsitystä tämän pääteoksen *Phenomenology of Perception* ja siitä esitettyjen tulkintojen pohjalta. Martina Reuter kehittää filosofista kehystä, johon sopisivat sekä fenomenologi Merleau-Ponty että Foucault, joka ei tunnetusti halunnut luokitautua mihinkään, ei ainakaan fenomenologiaan. Johanna Oksala käy kriittisesti läpi feministisiä Foucault-kehittäjiä, erityisesti Susan Bordon ja Judith Butlerin sovelluksia.

Martina Reuter puhuttelee artikkelissaan Anorektisen ruumiin fenomenologia liian yksioikoisia feministisiä, usein empiristisiä tulkintoja anoreksiasta. Erityisesti noiden tulkintojen vikana on puutteellinen käsitys kulttuuristen ja yksilöllisten merkitysrakenteiden suhteista. Liian yksinkertaisesti oletetaan, että on yhteiskunta ja on yksilö, ja yksilö vaikuttuu yhteiskunnasta. Reuterin ehdotus kestävämmästä analyysistä perustuu ruumiin fenomenologialle: on opittava ymmärtämään anorektisen ruumiin intentionaalisuus. Syömishäiriö on oma merkityksensä: kaikkea anorektista toimintaa ei voi palauttaa kulttuuriin esikuviiin tai diskursiiviin käytäntöihin. Toimintamallina syömishäiriö on kerrostunut menneisyys; kerrostuneisuus ei merkitse yksinomaan rajoitusta vaan luo myös välttämättömän perustan (toisinkin) valinnoille.

Viimeisessä osastossa, Subjektissa, luetaan kolmea feminististä ajattelijaa kysyen, onko naissubjektia ja millä ehdoilla. Catharina Norlund erittelee Simone de Beauvoirin sukupuoliteoriaa sekä eksistentiaalisesta että fenomenologisesta perspektiivistä ja päätyy toteamaan, että Toisen sukupuolen suurin anti ei ole sen yksityisfilosofiassa vaan yhteiskunta-analyysissä. Marja Suhonen esittelee Suomessa ehkä huonosti tunnetun Mary Dalyn. Daly ohitetaan usein luokittelemalla hänen mahdolliseksi lesboseparatistiessentialiksi. Suhonen näyttää että luokittelu on vähintään kyseenalainen. Kirjan päättää Soili Petäjaniemen Judith Butler-luku. Siinä etsitään (taas) merleaupontylaisia juonteita Butlerin vaikutusvaltaisesta ruumistematsoinnista.

Sosiaalieteilijänä minulle tulee kirjaa arvioivia sanoja etsiessäni ensimmäiseksi mieleen hyödyllinen. Kirjan monet artikkelit, erityisesti Heinämäen, Rautaparran, Oksalan, Norlundin, Suhosen ja Petäjaniemen olivat sivistävää, tarkentavaa ja yhteyksiä luovaa lukemista. Songe-Møllerin ja Heinämaan artikkelit Irigarayn ihmettelystä ja erosta herättivät kaipuun filosofiaan, joka puhuisi nykyistä enemmän – myös enemmän kuin *Ruumiin kuvia* tekee – ihmisten välisistä suhteista maailmassa (eikä vain ihmisestä maailmassa). Korsisaaren ja Heinämäen artikkelit nautinnosta, kirjoittamisesta ja tanssista synnyttivät kysymyksiä nais erityisyyden merkitysten synnystä. Saarikankaan essee Mary Kellystä on hieno, mutta aivan kuin Kristeva olisi hieman säyseä kirjan muiden tähtien joukossa.

Erityisesti Reuterin jutussa anoreksiasta, mutta myös joissakin muissa, filosofinen argumentaatio rakennetaan sen varaan, että empiirisen tieteen harjoittajat eivät ole osanneet käsitteellistää (sukupuolisen) yksilön ja maailman suhdetta kyllin hienovaraisesti. Sara Heinämaan mukaan filosofian ja empiiristen tieteiden, kuten biologia, psykologia ja sosiologia, ero on siinä, että filosofian ”liike ei ole jatkuvaa tiedon keruuta ja kasaamista, vaan se sisältää aina välttämättömän paluun tietämättömyyteen: tutkimuksen lähtöoletuksiin ja niiden radikaaliin kyseenalaistamiseen”. En oikein usko, että radikaali feministinen tutkimus tarvitsee tällaisia retorisia polariteetteja ollakseen vakuuttavaa. Sitä paitsi ne tuntuvat ilkeältä tutkijasta, joka kuvittelee kykenevänsä aina välistä kyseenalaistamaan lähtöoletuksensa, vaikka onkin empiiristä tutkimusta tekevä sosiologi (kuten esimerkiksi minä). Voi myös huomauttaa, että esimerkiksi Reuterin advokoima kerrostuneisuuden idea löytyy muiltakin tutkijoilta, esimerkiksi elämäkertatutkimuksen parista.

Paketin kääreet eivät houkuttele, pikemminkin työntävät pois: kansi on aika hurjan värinen eikä kirjoittajia esitellä lukijalle. Antologian nimi myös ihmetyttää: Miksi ruumiin KUVIA – eikä esimerkiksi kurotuksia tai muuta liikkuvaa? Mutta sisältö on tyylikästä, hyvin kirjoitettua, hyvin toimitettua evästä kaikille tiedeperheen jäsenille ja nälkäisimmille muillekin.

EEVA JOKINEN